

מיומנות הדיבור בציבור

אורי שטרנברג*

להעברת מסר בעל-פה ובתחום החינוך הלשוני. מרכיבי המשנה של המרכיב תכנון התוכן וארגונו עוסקים בבחירה מושכלת של הנושא הכללי אשר יוצג בדיבור ושל המידע הרלוונטי לו, תוך התייחסות לכמות פריטי המידע ולקשרים ביניהם. מרכיבי משנה אחרים קשורים בהצגה של פריטי המידע בסדר הגיוני ובארגון התוכן בצורה רציפה, נהירה וברורה (שטרנברג, 2016).

המרכיב השני שנקבע ברשימה זו הוא כאמור התאמה לדיבור לפני קהל. מרכיבי המשנה של מרכיב זה מתייחסים למשך הזמן המוקצה לדיבור, למועד הדיבור ולמקום בו הוא מתקיים, כל זאת מתוך הבנה שהיבטים אלו עשויים להשפיע על מוכוונות הקהל, על מידת הפניות שלו, על מידת הקשב שהוא מפנה לדובר, על מניעיו להקשיב ועוד. לצד המאפיינים המשתנים של הקהל, לכל קהל מאפיינים קבועים - גיל, רמת השכלה, אופי הקשרים בין היושבים בו ועוד, ויש להתחשב גם בהם כדי להתאים את הדיבור לקהל באופן מיטבי (שטרנברג, 2016).

להבדיל משני המרכיבים הראשונים, שעסקו בתוכן, המרכיב השלישי עוסק בדרך העברת המסר בעל-פה. במרכיב נכללות הטכניקות המוכרות בחינוך הבלתי פורמלי בשם קתימב"ה: קול - קצב דיבור, עוצמת הקול, טון, הגייה ומשלב לשוני; תנועה - התאמת תנועת הגוף (הליכה, עמידה, הישענות וכדומה) לצורכי הדיבור; ידיים - שימוש מותאם בתנועות הידיים כאמצעי להמחשה, להבהרה ולחזוק הנאמר בעל-פה; מבט - שימוש במגוון הבעות פנים והפניות מבט בהתאם למסר המועבר; ביטחון - הקרנת ביטחון במסר המועבר; הלהבה - הלהבת הקהל בנוגע למסר המועבר. על הדובר להיות מודע לכל אחד מהיבטים אלו ולהתייחס אליו בתכנון הדיבור ובביצועו (שטרנברג, 2016).

האפשרות לרכוש את מיומנות הדיבור בציבור כמעט שלא נחקרה עד כה. אף על פי כן, הספרות המקצועית מלאה במגוון ספרים, מאמרים, תאוריות והסברים מעשיים בנושא (יריב, 2000; לירד, 2001; צפריר, 2006; Kurtus, 2001). גם בתחום החינוך יש תכנית לימוד ותכניות העשרה רבות אשר שמות לעצמן כמטרה להקנות מיומנות זו לתלמידים (משרד החינוך, תשע"ו; CCSSf, 2010; DfE, 2013).

בחינה של המחקרים המעטים שבחנו דרכים להקניית מיומנות הדיבור בציבור בקרב תלמידים מעלה כי אפשר לרכוש את מיומנות זו, כי הדרך המיטבית להקנייתה היא תכנית הוראה מכוונת, כי תרגולים והתנסויות בדיבור בציבור המבוצעים לאחר הקניה של מרכיבי המיומנות מביאים לשיפור ניכר בדיבור בציבור וכי לשם השגת תוצאות מיטביות, על האדם לתרגל דיבור במגוון תחומי דעת ותכנים (שטרנברג, 2016; Palmer, 2014). עוד נמצא כי בסיום כל תרגול והתנסות יש לבצע הערכה עצמית לאיכות הדיבור בציבור וכן כי כדאי לעשות שימוש נרחב בהערכת עמיתים (Cheng & Warren, 2005). לבסוף, נמצא כי בניגוד לציפייה האינטואיטיבית, משתנים מסוימים אינם תורמים לשיפור רמת המיומנות בדיבור בציבור. כאלה הם למשל תרגולים והתנסויות ללא הקניה מכוונת מקדימה של מרכיבי המיומנות ושל מרכיבי המשנה שלה, עלייה בגיל, מעורבות חברתית גבוהה, ביטחון עצמי גבוה וידע מעמיק בנוגע לתוכן שעליו מבוצע הדיבור בציבור (שטרנברג, 2016).

המונח "דיבור בציבור" - המונח המקובל היום לדיבור לפני קהל, צמח מתוך תורת הנאום ותחום הרטוריקה. מונח זה מתאר מעשה של העברת מסר בעל-פה, באופן בלתי אמצעי, לפני יותר מאדם אחד, באמצעות עזרים (מצגת, לוח או דגם) או בלעדיהם. בדומה לפעולות אחרות, גם בדיבור בציבור אפשר לשפר את המיומנות אם בוחרים להשקיע בכך מאמץ, ובכלל זה לתרגל את הפעולה ולהתנסות בה (Palmer, 2014). בישראל, מיומנות הדיבור בציבור נכללת בתכנית הלימודים בחינוך הלשוני (תשס"ג), בחלק העוסק בשפה הדבורה. כמו כן, בראשית שנת הלימודים תשע"ו הגדיר שר החינוך את שיפור מיומנות הדיבור של התלמידים יעד של המשרד (חוזר מנכ"ל תשע"ו/1). היום מתקיימים ברחבי ישראל ובאופן מקוון קורסים והשתלמויות רבים שמטרתם חיזוק מיומנות הדיבור בציבור של מורים ואנשי חינוך והקניית כלים לפיתוח תכניות לשיפור המיומנות בקרב התלמידים ולהעברתן.

בספר **צריך לדעת לדבר** הציג יוסף בר (1992) את התפתחות הרטוריקה מימי יוון העתיקה עד תקופתנו. הוא ציין שראשיתה של הרטוריקה בסיציליה במאה החמישית לפני הספירה, עת קוראקס הגדיר את הנאום כדיבור המבוסס על רצון לשכנע באמצעות רכישת אמון המאזינים. אריסטו, אשר חי כמאה שנים לאחר קוראקס, נתפס כאבי הרטוריקה בזכות העמקתו באמצעים העומדים לרשות הנאום כדי לשכנע. אריסטו פירט שלושה מרכיבים עיקריים של מיומנות השכנוע. שניים מהם עוסקים במסר: לוגוס (logos) - הפנייה אל ההיגיון, ופאתוס (pathos) - הפנייה אל הרגש. המרכיב השלישי, האתוס (ethos) הוא אופן העברת המסר כך שיביא לחיזוק האמון בדובר. עוד ציין אריסטו מרכיבים משניים של מיומנות זו, מרכיבים הקשורים בארגון רצף הדברים ובהתאמת הנאום לקהל (אריסטו, 2002). הדיון במיומנות השכנוע לא קפא על שמריו, ובמאה הראשונה לפני הספירה, ב"הקנון הרטורי", פירט קיקרו (Cicero) את חמשת המרכיבים לנאום מוצלח: ארגון התוכן, אופן העברתו, היבטים אסתטיים בנאום ועוד (Leff, 1983). ואכן, מראשית התפתחות הרטוריקה עד תקופתנו השתרשה התפיסה כי מיומנות הנאום כוללת מרכיבים ומרכיבי משנה המקיפים את כל ההיבטים של הנושא וכי על הדובר להגיע לשילוב מיטבי ביניהם. דוגמה בולטת לכך אפשר לראות בפרסומיו של דל היימס (Hymes, 1962). היימס חילק את מיומנות הדיבור בציבור לשמונה מרכיבים: הרקע לדיבור, מאפייני הקהל, מטרות הדובר, רציפות התוכן, משלב שפה מותאם, עזרים, התאמה לקהל וסוגה.

לקראת ביצוע מחקר אורך מקיף בתחום מיומנות הדיבור בציבור (המחקר בוצע בשנים 2008-2016) הוגדרה רשימה משולבת ועדכנית, ובה שלושה מרכיבים של מיומנות דיבור בציבור - תכנון התוכן וארגונו, התאמה לדיבור לפני קהל ודרך העברת המסר. בנוסף, כוללת הרשימה פירוט של המרכיבים אלו ל-13 מרכיבי משנה, זאת בהתבסס על מרכיבים שנכללו בהגדרות שונות לנאום ולדיבור לפני קהל, חומרים בנושא תכנון תוכן וארגונו מתחום הכתיבה, מידע על בניית מסר מתחום השיווק ותובנות מעולם החינוך בתחום טכניקות

* ד"ר אורי שטרנברג - חוקר הן בתחום החינוך הן בתחום הניהול. בתחום הניהול עוסק באסטרטגיה של חדשנות ויזמות, ובתחום החינוך מתמקד בהטמעת תהליכי שינוי ובפדגוגיה חדשנית.

חבר סגל במרכז האקדמי לב, מרצה באוניברסיטה הפתוחה ומנחה מטעם מישר הדרכה ויעוץ.

למיומנות הדיבור בציבור חשיבות רבה ביותר הן לתהליכי למידה והוראה (Fall et al., 1997; Hammond & Nessel, 2011) הן לבוגר היוצא מהמערכת החינוכית לשוק התעסוקה (Cain, 2012). לכן יש חשיבות רבה להכיר היטב את מיומנות הדיבור בציבור, על מרכיביה ועל מרכיבי המשנה שלה, וכן דרכים להקנייתה, וכך לאפשר לתלמידים לרכוש את מיומנות זו ולחזק את רמתם בה.

מקורות

- Cain, S. (2012). *Quiet: The power of introverts in a world that can't stop talking*. New York: Crown.
- Common Core State Standards for English Language arts and literacy (CCSSfI) (2010). Retrieved from <http://www.corestandards.org/ELA-Literacy>
- Cheng, W., & Warren, M. (2005). Peer assessment of language proficiency. *Language Testing*, 22(1), 93–121.
- Department for Education (DfE) (2013). *National curriculum in England: English programmes of study*. London: DfE.
- Fall, R., Webb, N., & Chudowsky, N. (1997, August). Group discussion and large-scale language arts assessment: Effects on students' comprehension (CSE Technical Report 445). Washington, DC: U.S. Department of Education Office of Educational Research and Improvement.
- Hymes, D. (1962). The ethnography of speaking. *Anthropology and Human Behavior*, 13(53), 11–74.
- Kurtus, R. (2001). Overcome the fear of speaking to groups, public speaking. Retrieved from <http://school-for-champions.com>
- Leff, M. C. (1983). The topics of argumentative invention in Latin rhetorical theory from Cicero to Boethius. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 1(1), 23–44.
- Palmer, E. (2014). "Now presenting...". *Educational Leadership*, 72(3), 24–29.
- אריסטו (2002). רטוריקה (תרגום גבריאל צורן). רעננה: ספרית פועלים.
- בר, י' (1992). צריך לדעת לדבר: חשוב מה אתה אומר, לא פחות חשוב איך אתה אומר. רמת השרון: שיח ושיג.
- יריב, ג' (2000). רטוריקה תחרותית: חוברת לנואמים ודוברים. ראשון לציון: המסלול האקדמי של המכללה למנהל.
- לירז, מ' (2001). להצליח בדיבור בפני קהל: מדריך מעשי לנשיאת נאום, מתן הרצאה או כל דיבור בפני קהל או קבוצה. תל אביב: לירז.
- משרד החינוך (תשע"ו). חוזר מנכ"ל: "דיבור בציבור" - תכנית מערכתית מכיתה א' ועד כיתה י"ב ברוח הלמידה המשמעותית, תשע"ו/14-3-9.
- צפריר, ח' (2006). דיבור בפני קהל. אווזר מתוך <http://kabayim.com>
- שטרנברג, א' (2016). הקניית המיומנות לדיבור בציבור: מחקר אורך לבחינת יעילות השימוש בתכנית "דקת הצגה". אווזר מתוך <http://portal.macam.ac.il/articlepage.aspx?id=12718>
- תכנית הלימודים ב"חינוך לשוני: עברית - שפה, ספרות ותרבות" (תשס"ג), יעד 1 - דיבור, משרד החינוך. אווזר מתוך http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/TochnitLimudim/hesegim/heiseg1.htm